

ШАБЛІН Є. І.,

аспірант кафедри нотаріального,
виконавчого процесу та адвокатури,
прокуратури, судоустрою
(Інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка)

УДК 343.163:347.963:342.5(477:4/9)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.5>

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО СТАНДАРТІВ ПРОКУРОРСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена аналізу стандартів прокурорської незалежності, визначених у міжнародних документах. За основу взято підходи, які викладені в актах ООН та європейських інституцій, як більш значущі для побудови прокуратури України.

Розглянуто багатогранність поняття «незалежність прокуратури». Зазначено, що у вітчизняній науці розглядаються два аспекти незалежності – зовнішній (незалежність від органів державної влади, посадових осіб, громадян та ін.) та внутрішній (прийняття рішень у світлі свого психологічного, емоційно-інтелектуального стану). Поряд із цим описано типологію, яка застосовується дослідниками в процесі аналізу критеріїв незалежності прокуратури в міжнародних актах.

Зазначається, що підходи ООН, які є квінтесенцією думок представлених там держав, зводяться до визначення основних гарантій незалежного статусу окремих прокурорів. Поняття «незалежність прокуратури» не відповідає ідеології державотворення окремих країн, тому не зустрічається в документах і замінено іншими визначеннями.

Обґрунтовується, що європейський вектор визначення основ прокурорської незалежності пов'язаний із пошуком оптимального місця органів обвинувачення в системі державного устрою.

Проаналізовано, які загрози розглядаються в міжнародних актах як основні для незалежності прокуратури та які засоби використовуються для їх реалізації. Надано визначення таким прийомам – «методи тиску». Наведено характеристику політичного, економічного, субординаційного тисків. Запропоновано структурувати норми міжнародних актів та документів залежно від їх спрямованості проти конкретних засобів впливу на незалежність прокуратури. Класифікацію проведено на підставі основних гарантій від тисків, які містяться в зазначених джерелах.

У статті доводиться, що захист від тиску на прокуратуру – надзвичайно важливий інструмент у забезпеченні функціонування державного апарату та легітимності державної влади.

Ключові слова: прокуратура, незалежність прокуратури, тиск на прокуратуру, гарантії незалежності прокуратури.

Shablin Ye. I. International approaches to standards on prosecutorial independence: a theoretical analysis

This article offers an analysis of standards on prosecutorial independence, set out in international documents. The analysis was based on the approaches laid down in acts of the United Nations and European institutions as more important for development of Ukraine's prosecution system.

Versatility of the term “prosecutorial independence” has been reviewed. It was noted that Ukrainian science deals with two aspects of independence: external (independence from public authorities, officials, private individuals, etc.) and internal (making decisions in light of own psychological and emotional-intellectual state). In addition, the typology used by scholars when analyzing criteria for prosecutorial independence in international acts was described.

It was stated that the UN’s approaches, which represent the quintessence of opinions of UN member nations, come down to determination of key guarantees of independent status of particular prosecutors. The notion of “prosecutorial independence” does not conform to the ideology of nation-building in certain countries, and therefore, it cannot be found in documents and has been replaced with other definitions.

It was substantiated that European vector of determining the principles of prosecutorial independence is related to the search of the optimal place for the prosecution within the system of public administration.

An analysis has been made of threats regarded by international acts as the key for prosecutorial independence, and of the means used for their realization. Definition has been given to the technique called “methods of pressure”. Characteristics of political, economic and subordination-based forms of pressure have been provided. A suggestion has been made to structure provisions of international acts and documents depending on their orientation against particular methods of affecting prosecutorial independence. This classification was based on the key guarantees against the forms of pressure contained in the aforementioned sources.

The article proves that protection against pressure upon the prosecution is an extremely important instrument of ensuring functionality of the state apparatus and legitimacy of public authority.

Key words: *prosecution, prosecutorial independence, pressure upon the prosecution, prosecutorial independence guarantees.*

Вступ. Поняття «незалежності» прокуратури в міжнародних актах є проблемною категорією, тому частіше застосовується близьке йому поняття «самостійність». Одна із причин такого підходу криється в різновидах моделей прокуратури, що існують у системах організації влади окремих держав. У доповіді «Про верховенство права» венеціанської комісії [3] окреслено певною мірою стандарти прокурорської незалежності.

У вітчизняній юридичній науці виділяють кілька окремих моделей прокуратури в системі органів державної влади: 1) країни, де прокуратура входить до складу міністерства юстиції; 2) країни, де прокуратура цілком включена до складу судової системи і знаходиться при судах або користується в рамках судової влади адміністративною автономією; 3) країни, де прокуратура виділена в самостійну систему і підзвітна парламенту чи главі держави; 4) країни, де прокуратури чи її прямого аналога практично немає.

За різних типологій та функцій, що покладаються на прокуратуру, вона зазвичай займає ключове місце в системі застосування державного примусу та, відповідно, є визначальним органом у системі державного апарату. Залежно від цього є країни, де незалежне виконання прокурорами своїх повноважень розглядається як основа демократичного устрою, а в інших питання розгляду функцій прокуратури з погляду незалежності є неприйнятним.

Постановка завдання. Основна мета статті – виокремити та дослідити різні підходи до незалежності прокурорів, які закладені в документах Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) та відповідних міжнародних інституцій, які близькі та більш значущі для побудови прокуратури України.

Результати дослідження. Підходи ООН, які є квінтесенцією думок представлених там держав, зводяться до визначення основних гарантій незалежності статусу окремих прокурорів. Поняття «незалежність», яке не відповідає ідеології державотворення деяких держав, не зустрічається в цих документах, його здебільшого замінюють іншими визначен-

нями. Такий підхід до незалежності прокуратури можемо бачити в доповіді представника ООН Габрієли Кнауль, яка на виконання резолюції 15/3 Ради з прав людини вивчала необхідність додаткових індивідуальних та інституційних параметрів забезпечення та укріплення незалежності прокурорів та органів, які здійснюють судове переслідування. Доповідач зазначила: «Рада з прав людини просила Спеціального доповідача відпрацювати параметри укріплення «об'єктивності та безпристрасності» працівників прокуратури та органів прокуратури без згадування при цьому їх «незалежності»» [4].

Європейські підходи значно відрізняються від загальносвітових. Останнім часом вони зосереджені на пошуку оптимального місця прокуратури в системі державного устрою. Це зумовлено вектором європейських держав до інтеграції в єдиний європейський простір. На проблематику підходів до стандартів діяльності прокуратури необхідно дивитися крізь призму цілей Ради Європи. Відповідно до статті 15(b) Статуту Ради Європи, метою цього об'єднання є досягнення більшої єдності між її членами. Тому європейські стандарти пронизані темою германізації законодавства навіть там, де внутрішня ментальність норм окремих держав суперечить підходам Союзу. Тенденції вказують на поглиблення цих процесів, проявом чого останнім часом стала ідея створення Європейської прокуратури, що практично неможливо без уніфікації європейського законодавства та принципів роботи органів обвинувачення усіх держав-партнерів.

Проте так було не завжди. На початку 2000 року, як і в документах ООН, в європейських актах увага концентрувалася на гарантіях незалежності окремого працівника прокуратури. Щодо створення європейського координування навколо єдиної концепції побудови органів прокуратури застосовувалася позиція «здається передчасним» (п. 3 Рекомендацій РЕК 2000(19)) [12]. До того ж у пояснювальному меморандумі до цього акта зазначено, що вивчення статусу і ролі прокуратур проведено не з метою розробки третьої системи, об'єднання двох вивчених чи створення наднаціональної моделі. Подальший хід подій суперечив цьому твердженню.

У 2003 році Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила Рекомендацію 1604 (2003) 11 «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права», де зазначалося, що «важливо домагатися певної міри узгодження систем кримінальної юстиції держав-членів» [11]. Вказана тенденція отримала розвиток у положеннях спільного висновку Консультативної ради європейських прокурорів та Консультативної ради європейських суддів «Щодо взаємовідносин між суддями та прокурорами в демократичному суспільстві» від 08.12.2009 р. (далі – «Бордоська декларація») [2]. У цьому документі всі тези вже стосувалися незалежної організації діяльності прокуратури в системі органів державної влади та визначення підходів до призначення Генерального прокурора. Вказана позиція набула розвитку у звіті Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи від 17–18.12.2010 р. в частині II – Служба обвинувачення [5]. Ключові висновки цього документа стосуються призначення Генерального обвинувача та його рівновіддаленості від інших гілок влади, що є проявом намагань уніфікувати вимоги до місця прокуратури в системі влади. Продовження цієї тенденції спостерігається в Контрольному списку питань щодо оцінки верховенства права, прийнятому 11–12.03.2016 року. У ньому достатня самостійність органів прокуратури в структурі держави розглядається як ключове питання дотримання верховенства права. Тому можемо стверджувати, що останнім часом на рівні Європи ключову увагу приділяють створенню незалежної уніфікованої моделі органів прокуратури в системі устрою держав-членів Ради Європи.

Для розуміння важливості питання необхідно пояснити багатогранність терміна «незалежність прокуратури». У вітчизняній науці переважно визначають два аспекти незалежності прокуратури: зовнішній і внутрішній. Ця класифікація, застосована В. Малюгою та О. Михайленко, заснована на тому, що зовнішній аспект – це «незалежність від різних органів державної влади, місцевого самоврядування, управлінських структур та громадських об'єднань, посадових осіб, громадян». Внутрішню незалежність науковці пов'язують із забезпеченням незалежності працівників прокуратури та їх здатності самостійно при-

ймати рішення [7]. Слід згадати праці В. Колишнього [6], Ю. Новосад [9] та М. Хавронюка [13], які проаналізували незалежність українського прокурора крізь призму міжнародних нормативно-правових актів.

На підставі аналізу міжнародних актів С. Подкопаєв вказує на наявність «зовнішнього» (інституціонального) аспекту незалежності, який визначає самостійність прокуратури в державі як інституції (або політичну незалежність), професійну незалежність прокурорів (імунітет), організаційно-правову та фінансову незалежність прокуратури [10]. Автор виокремлює внутрішній (структурно-функціональний або внутрішньо-системний) аспект незалежності, який включає в себе належні процедури прийняття на службу та умови служби, дисциплінарного провадження, особливості внутрішньої організації та субординацію. Також науковець підкреслює наявність особистісного аспекту незалежності прокурора, який пов'язується зі ставленням до власної незалежності самими прокурорами.

Типологія, застосована С. Подкопаєвим, може успішно використовуватися для вивчення міжнародних актів. Використовуючи її, можна бачити, які норми належать до інституціональної або індивідуальної (статусної) незалежності.

Додатково до цієї типології пропонуємо структурувати норми міжнародних актів та документів, залежно від їх спрямованості проти конкретних способів впливу на незалежність прокуратури. У межах цієї структури засоби руйнівного впливу можна означити як «методи тиску», а норми, що обмежують цей тиск, – як «гарантії від тиску».

Зарахування тих чи інших дій до методів тиску буде свідчити про негативне їх сприйняття та дасть змогу розробити нормативні заходи з подолання цієї проблеми. Зазначена типологія дозволяє побачити проблемні питання, які нині не сприймаються такими. Наприклад, це стосується рекомендацій міжнародних актів щодо створення різних «комісій із призначення» для надання згоди щодо обрання головних обвинувачів. Незважаючи на загальну позитивність цього методу, вказана форма участі громадськості в організації діяльності органів прокуратури має свої негативні наслідки, аналіз яких можливий саме через категорію «методи та форми тиску». У кожного явища є позитивні та негативні прояви, задача науки – запропонувати найкращий варіант вирішення проблеми.

Визначаючи критерії незалежності прокуратури, ми виділяємо основні механізми, тиск яких унеможлиблює виконання прокуратурою своєї ролі в демократичному суспільстві, водночас не заперечуючи ефективність певних методів впливу. Розглядаючи методи впливу, важливо визначати притаманні їм риси. Зазначені методи залишаються прийнятними та можуть зараховуватися до позитивних факторів, доки не відбувається їх трансформація в руйнівну силу та вони не набувають ознак «тиску».

Говорячи про методи тиску, будемо їх згадувати в негативному сприйнятті. Крім того, вказана типологія дозволить нам мати більш конкретне уявлення про джерело такого тиску.

Детальний аналіз міжнародних актів дає змогу визначити певні методи тиску. Серед основних форм тиску є такі: *політичний*, пов'язаний із намаганням політичних структур впливати на діяльність органів обвинувачення; *економічний*, який здійснюється шляхом позбавлення належного фінансового забезпечення прокуратури; *субординаційний*, який ототожнюється з формами позапроцесуального впливу на підлеглих. Можна також виділити метод «*громадського тиску*» та інші. Крім того, деякі методи поєднують кілька форм тиску, які можна виділити в окрему групу, – «*симбіозний тиск*».

Тиск – це не злочин, але являє собою шкідливе для незалежності втручання в діяльність. Дії, які впливають на незалежність прокуратури шляхом злочинних або незаконних дій, не належать до категорії «тиск», становлять собою протиправні вчинки та не є предметом дослідження цієї статті.

Так, вплив на прокурора шляхом висловлення погроз його життю є порушенням та тягне за собою встановлену відповідальність. Водночас позбавлення прокурора ефективних засобів оскарження дисциплінарних стягнень робить його слухняним до порад керівництва. У цьому разі надання таких рекомендацій вищестоящою посадовою особою не є порушенням, але є проявом субординаційного тиску.

Аналіз міжнародних документів доцільно почати з вивчення гарантії від політичного тиску як найбільш важливий із точки зору організації роботи органів обвинувачення.

На наш погляд, у досліджених нами міжнародних актах є дві основні ідеї, які визначають сутність політичної незалежності прокуратури. *По-перше*, це наділення виключно прокуратури розумно обмеженими повноваженнями тільки в рамках кримінального процесу та позбавлення інших органів цієї компетенції. На перший погляд, це не стосується питання незалежності, але якщо вважати, що баланс стримувань та противаг є основою для незалежного виконання інститутами своїх функцій, у такому розумінні це ключове питання. Здається, метою цього є, з одного боку, недопущення надмірної концентрації повноважень у цьому інституті, наявність яких породжує ризик політичного втручання, а з іншого – усунення небезпеки існування «монополії» у правоохоронній діяльності.

Так, у Рекомендації ПАРЕ (1604) [11] зазначено необхідність позбавлення поліції функції обвинувачення (пункт 6, абз. «і»), недопущення здійснення обвинуваченням різноманітних функцій, які не належать до сфери кримінального права (п. 6, абз. «v»). Щодо останніх вказано про бажаність заснування для їх виконання окремих органів (абз. «v», п. 7).

Але такий підхід до функцій органів обвинувачення не був підтриманий Комітетом Міністрів Ради Європи. З цього приводу І.С. Марочкін пояснив, що у п. 3 відповіді зазначеного органу підкреслюється неможливість схвалити такі ідеї Парламентської Асамблеї стосовно прокуратури як обмеження ролі прокуратури рамками системи кримінального правосуддя [8]. Зрозуміло, що зазначене потребує кардинальної перебудови деяких національних правових систем, що ускладнює його застосування на рівні усієї Європи. З цього приводу О.В. Білоусов зазначає: «Кожна система правосуддя має свою систему стримувань та противаг, та важко розглядати окремо взятий елемент – роль публічного обвинувачення, до прикладу, – у відриві від інших елементів системи» [1].

Свою чергою застереження проти широкої компетенції викладені у Звіті Венеціанської комісії (2010) «Служба обвинувачів», де зазначається: «Існує небезпека, що служба обвинувачення з надмірними повноваженнями стане четвертою владою без підзвітності» [5].

По-друге, ідея полягає у відокремленні служби прокурорів від вертикалі виконавчої гілки та неприпустимості надання вказівок органам прокуратури за окремими справами. В актах простежується намагання встановити бар'єр між службою обвинувачення та урядом, іншими гілками влади. У Звіті Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») стверджується про поширену тенденцію дозволяти службі обвинувачення бути більш незалежною, аніж підпорядкованою чи пов'язаною з виконавчою владою (п. 26). З цього приводу в п. 40 доповіді ООН (Габрієлі Кнауль) зазначається, що суспільство більше вірить у верховенство права, якщо кожна державна структура не втручається в компетенцію одна одної.

У Контрольному переліку питань для оцінки дотримання верховенства права, прийнятому Венеціанською комісією 11–12 березня 2016 року, розробленому з метою з'ясування верховенства права в конкретно взятій державі, основними питаннями, які підлягають з'ясуванню, є «Чи має прокуратура достатню самостійність в структурі держави?» та «Чи ґрунтуються її дії на законі, а не на політичній цілеспрямованості?».

Вимоги щодо невтручання в окремі справи мають більш категоричний характер. Як зазначено у п. 43 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів»), є відчуття, що ключовим моментом має бути прийняття рішення про здійснення чи нездійснення обвинувачення виключно службою обвинувачення, а не виконавчою чи законодавчою владою. Розпорядження не переслідують в судовому порядку за конкретними справами має бути в принципі заборонене – п. «г» п. 13 Рекомендації Комітету Міністрів РЄ (2000) 19 [12].

На шляху до незалежності прокуратури від інших гілок влади ключовим питанням є статус та рівень самостійності в прийнятті рішень очільником органу обвинувачення.

Більшість вимог із цього приводу вказані у п. 87 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») [5]. Зокрема зазначається, що в рамках процедури призначення Генерального обвинувача варто отримати консультації стосовно професійної кваліфікації кандидатів від відповідних осіб, таких як представники юридичної спільноти (у т.ч. обвинувачі) та грома-

дянського суспільства; у країнах, де Генеральний обвинувач обирається Парламентом, небезпеку політизації процесу призначення можна зменшити шляхом забезпечення підготовки виборів парламентським комітетом; використання кваліфікованої більшості для виборів Генерального обвинувача може розглядатися як механізм сприяння широкого консенсусу стосовно таких призначень; Генеральний обвинувач має призначатися на постійній основі або на порівняно тривалий період без можливості повторного переобрання; період діяльності на посаді Генерального обвинувача не має збігатися з терміном роботи Парламенту; підстави для звільнення Генерального обвинувача мають бути прописані в законі, й експертний орган має дати висновок про існування достатніх підстав для звільнення; Генеральний обвинувач повинен мати право скористатися неупередженим розглядом справи про звільнення, в тому числі перед Парламентом.

До речі, у п. 39 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») на основі аналізу проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції щодо прокуратури» викладена думка, що підстави для звільнення генерального обвинувача мають визначатися у самій Конституції [5].

До гарантій від політичного тиску можна зарахувати вимоги про те, що підзвітність Генерального обвинувача Парламенту в окремих випадках обвинувачення або необвинувачення має бути виключена – п. 87 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») [5].

У міжнародних документах доволі широко висвітлюються гарантії від субординаційного тиску. Вони стосуються майже усіх питань проходження прокурорами служби – від призначення до звільнення чи виходу на пенсію. Їх можна логічно поділити на кілька груп залежно від їх спрямованості.

Першу групу становлять вимоги щодо призначення прокурорів. У п. а. п. 2 Стандартів ООН (1990 р.) зазначено, що необхідно забезпечити, щоб критерії відбору обвинувачів включали гарантії проти призначень, заснованих на упередженості або забобонах, і виключити будь-яку дискримінацію.

Друга група – це гарантії щодо забезпечення підвищення та переміщення прокурорів за об'єктивними критеріями та умовами. Підвищення на посаді обвинувачів мають ґрунтуватися на об'єктивних факторах, зокрема на професійній кваліфікації, здібностях, моральних якостях і досвіді, а рішення по ньому має прийматися відповідно до справедливих і неупереджених процедур п. 7 Стандартів ООН (1990 р.). У п. б п. 5 Рекомендації Комітету Міністрів РЄ (2000) 19 вказано, що кар'єра прокурорів, їх підвищення і переміщення на посаді має здійснюватися відповідно до відомих і об'єктивних критеріїв, таких як компетентність і досвід роботи [12]. Переміщення на посадах прокурорів може також бути зумовлене службовою необхідністю – п. «в» вказаного документа. Переведення без згоди недопустиме – п. 60 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів»).

Третя група стосується гарантій щодо виконання функцій. До них належать положення п. 10 Рекомендації Комітету Міністрів РЄ (2000) 19 стосовно того, що кожен прокурор має право вимагати, щоб розпорядження, які йому даються, були викладені в письмовій формі. Якщо він вважає, що розпорядження якоюсь мірою незаконні або суперечать сумлінню, необхідно провести відповідну внутрішню процедуру, яка може призвести до заміни прокурора.

На розвиток цього положення в п. 59 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») зазначено, що будь-яка вказівка, спрямована на зміну позиції підлеглого обвинувача, має бути обґрунтована, у разі підтвердження того, що вказівка є незаконною, суд чи незалежний орган, подібний до Ради обвинувачів, мають приймати рішення щодо законності вказівки. Бордоська декларація також містить пропозиції з цього приводу. Вказівки окремим прокурорам мають даватися у письмовому вигляді відповідно до закону та, де це передбачено, оприлюднених інструкцій та критеріїв діяльності прокуратури. Перегляд на підставі закону рішень прокурора про порушення кримінальної справи чи відмову в цьому має бути безстороннім та об'єктивним – п. 9 цього документа.

До вказаної групи можна зарахувати положення п. 61 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») про те, що обвинувач повинен мати спеціальний імунітет (не загальний).

Остання група – гарантії від необґрунтованого переслідування. У п. «г» п. 5 Рекомендації Комітету Міністрів РЄ (2000) 19 зазначено, що держава має вжити заходів, щоб дисциплінарне судочинство проти прокурорів регулювалося законом і гарантувало справедливий об'єктивний оцінку та рішення, що є предметом незалежного і неупередженого нагляду [5]. У п. 87 Звіту Венеціанської комісії від 2010 року («Служба обвинувачів») вказано, що прокурорам варто забезпечити змогу оскаржити дисциплінарні санкції в суді.

Висновки. У підсумку варто вказати, що прокуратура є важливим інститутом у забезпеченні функціонування держави та легітимності державної влади. З огляду на це, на міжнародному рівні стали порушуватись питання забезпечення незалежної діяльності органів державного обвинувачення. Нині відбувається пошук оптимальної моделі існування органів обвинувачення в системі влади та раціонального механізму впливу на діяльність прокурорів. Це питання стало ключовим у сфері забезпечення прав людини під час застосування державного примусу. Виконання державою своєї соціальної функції передбачає наявність незалежних органів обвинувачення, діяльність яких може ґрунтуватися виключно на встановлених законом засадах. Місія органів державного обвинувачення в державотворенні та будівництві правової системи є вкрай важливою.

Застосування міжнародних та європейських стандартів незалежності прокуратури має забезпечувати цьому органу змогу бути надійним інструментом у державотворенні, протистоянні зовнішнім та внутрішнім загрозам. Міжнародні норми мають бути предметом критичного наукового аналізу та підлягати апробації за умов наявності перспектив позитивних результатів.

Список використаних джерел:

1. Белоусов О.В. К вопросу об участии прокурора в судебном процессе. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 292–296.
2. Бордоська декларація «Судді та прокурори у демократичному суспільстві». Група Консультативної ради європейських суддів і Консультативної ради європейських прокурорів у м. Бордо (Франція) від 18 листопада 2009 року.
3. Доповідь «Про верховенство права», ухвалено Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року).
4. Доповідь Спеціального доповідача з питання незалежності суддів та адвокатів Габрієлі Кнауль. Генеральна асамблея ООН. A/HRC/20/19. 2012. 26 с.
5. Звіт Венеціанської комісії з Європейських стандартів щодо незалежності судової системи: частина II – Служба обвинувачення. Ухвалено на 85-му пленарному засіданні (Венеція, 17–18 грудня 2010).
6. Колішний В. Висновок Венеціанської комісії щодо нової редакції Закону про прокуратуру навряд чи сподобається опозиції. *Закон і бізнес*. 2013. № 42 (1132). URL: https://zib.com.ua/ua/43073-visnovok_venecianskoj_komisii_schodo_novoї_redakcii_zakonu_p.html
7. Малюга В.І., Михайленко О.Р. Принципи організації та діяльності прокуратури України: монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2005.
8. Марочкін І.Є. Прокуратура України: проблеми становлення й розвитку. *Юрист України*. 2011. № 2. С. 62–68.
9. Новосад Ю.О. Прокуратура: соціально-правова природа в міжнародному вимірі. *Альманах міжнародного права*. 2016. № 14. С. 82–87.
10. Подкопасв С.В. Незалежність прокурорів у світлі положень міжнародних документів. *Європейські перспективи*. 2013. № 5. С. 89–95.
11. Рекомендація ПАРЄ 1604 (2003) 11 «Про роль служби публічних обвинувачів в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві права» від 27 травня 2003 року. 17 с.
12. Роль прокуратури в системі кримінального правосуддя. Рекомендація Rec (2000)19 ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 року.
13. Хавронюк М. Українська прокуратура по-венеціанськи. *Дзеркало тижня. Україна*. 2013. № 39.

